

27.4.2007

Dnro 1302/4/05, 1456/4/05 ja 1643/4/05

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Iisa Suhonen

VANGIN YKSITYISYYDEN SUOJA LÄÄKÄRIN VASTAANOTOLLA (verkkoseloste)

Kantelijat arvostelivat eri vankiloiden käytäntöä siitä, että vartija oli läsnä hoitotilanteessa. Kantelijoiden mukaan tämä perustui joko vankilassa omaksuttuun käytäntöön tai siihen, että lääkäri ei suostunut ottamaan vankipotilasta vastaan ilman, että vartija oli paikalla.

Apulaisoikeusasiamies Jääskeläinen totesi kannanottonaan muun muassa seuraavaa.

Vangin yksityisyyden suoja lääkärin vastaanotolla

Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 3 §:n mukaan potilaan hoito on järjestettävä ja häntä on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata sekä että hänen vakaumustaan ja hänen yksityisyytään kunnioitetaan. Potilaan yksilölliset tarpeet on mahdollisuuksien mukaan otettava huomioon hänen hoidossaan ja kohtelussaan.

Potilaslain 13 §:n säännöksestä käy ilmi, että sivullisena pidetään muita kuin potilaan hoitoon tai siihen liittyviin tehtäviin osallistuvia henkilöitä. Potilaan yksityisyyttä on siten suojattava kaikkiin sivullisiin nähden siitä riippumatta, onko heillä salassapitovelvollisuus vai ei. Vaikka vartijoita koskee salassapitovelvollisuus, vartija on hoitosuhteessa ulkopuolinen ja hänen läsnäolonsa hoitotilanteessa voi loukata hoidettavan yksityisyyttä.

Lähtökohtana on pidettävä sitä, että vangilla, kuten muullakin potilaalla, on oikeus saada hoitoa ilman, että hoitotilanteessa on läsnä ulkopuolisia. Vartijan läsnäolo hoitotilanteessa tulee kysymykseen ainoastaan poikkeustapauksessa silloin kun vartiointitehtävää ei voida muutoin asianmukaisesti hoitaa. Tällaisena poikkeustapauksena voidaan pitää tilannetta, jossa lääkäri pyytää vartijaa olemaan läsnä tai jos hoitohenkilökunnan turvallisuus on muuten vaarassa. Myös silloin, kun on olemassa perusteltu epäily siitä, että vanki aikoo karata, voidaan vartijan läsnäoloa hoitotilanteessa pitää perusteltuna edellyttäen, ettei karkaamisen vaaraa voida millään muulla tavalla poistaa.

Jos yksityisyyden suojan loukkausta ei voida kokonaan välttää, tulee hoitotilanne pyrkiä järjestämään niin, että loukkaus jää mahdollisimman vähäiseksi. Joissakin tilanteissa vartijalla voi olla vankiin vain näköyhteys, mutta hänen ei tarvitse kuulla, mitä hoitotilanteessa keskustellaan. Joissakin tilanteissa taas yksityisyyden suojaa loukataan vähemmän siten, että näköyhteys poistetaan. Sen selvittämiseksi, tarvitaanko vartijan läsnäoloa

hoitotilanteessa, tulee kuulla lääkäriä. On myös tärkeää, että vangin mielipide vartijan läsnäolosta selvitetään. Tämä olisi tarkoituksenmukaisinta tehdä jo ennen vastaanottoa, mikäli vartioinnista vastaavilla henkilöillä on etukäteen tiedossa, ettei vastaanottoa voida muutoin järjestää.

Myös lääkärin oikeusturvan kannalta on tärkeää selvittää, antaako potilas suostumuksensa siihen, että lääkäri ilmaisee ulkopuoliselle eli tässä tapauksessa vartijalle salassa pidettäviä tietoja. Mikäli potilas ei anna suostumusta ja lääkäri paljastaa vartijan läsnä ollessa salassa pidettäviä tietoja, hän rikkoo salassapitovelvollisuuttaan. Tällaisessa tapauksessa olisi tärkeää, että lääkäri pyytää potilaalta nimenomaisen suostumuksen paljastaa salassa pidettäviä tietoja. Sillä seikalla, miten arkaluontoisesta asiasta on kysymys, ei ole merkitystä arvioitaessa sitä, voidaanko terveydentilaa koskevia tietoja ilmaista ulkopuoliselle vai ei.

Mikäli hoitotilanteessa on mukana ulkopuolisia, tulee siitä ja sen perusteista sekä potilaan kuulemisesta tältä osin tehdä asianmukaiset merkinnät potilasasiakirjoihin. Myös potilaan suostumuksesta salassa pidettävien tietojen paljastamiseen on aiheellista tehdä merkitä potilasasiakirjoihin.

Yksityisyyden suojan toteutuminen kantelijoiden kohdalla

Yksi kantelu koski tilannetta, jossa vanki ei suostunut siihen, että vastaanoton ovi olisi ollut auki tai että vartija olisi ollut paikalla lääkärin tutkimuksen aikana. Tämän seurauksena vastaanotto päättyi, eikä potilaan varsinaista asiaa käsitelty. Potilasasiakirjoista ei ilmennyt potilaan käynnin tarkoitusta. Vankilan lääkäri ei ollut selvityksessään tai potilasasiakirjamerkinnöissään perustellut sitä, miksi hän oli pitänyt nimenomaan tämän potilaan kohdalla tarpeellisena pyytää vartijaa olemaan läsnä hoitotilanteessa. Selvityksen perusteella oli kuitenkin mahdollista, että lääkäri oli kokenut tilanteen niin uhkaavaksi, että hän oli pitänyt vartijan läsnä oloa välttämättömänä turvallisuutensa takaamiseksi. Selvitystä ei ollut myöskään siitä, olisiko vartiointi voitu hoitaa sillä tavoin, että vartijalla olisi ollut esimerkiksi vain näköyhteys potilaaseen ja olisiko tämä hyväksynyt tällaisen menettelyn.

Lääkärin mukaan hänen tapanaan oli pitää vastaanotollaan ovea auki. Vaikka vastaanottohuoneen keskustelu ei kuuluisikaan odotustilaan, oli tällaista menettelyä pidettävä potilaan yksityisyyden suojan ja luottamuksellisen potilassuhteen kannalta arveluttavana. Hoitotilanne tulisi pyrkiä järjestämään siten, että potilas voi luottaa siihen, että hänen arkaluontoiset tietonsa eivät tule ilman hänen suostumustaan ulkopuolisten tietoon. Vastaanoton ovea auki pidettäessä tästä ei voi olla varmuutta tai ainakin potilaalla on perusteltu aihe epäillä sitä.

Apulaisoikeusasiamies Jääskeläinen piti vankipotilaan kannalta hyvin ongelmallisena tilanteita, joissa vastaanotolle tulon syy jää selvittämättä, koska hänen mahdollisuutensa saada muualta hoitoa ovat rajalliset. Tämä voi johtaa siihen, että saadakseensa asianmukaista hoitoa vangin tulee luopua yksityisyyden suojastaan. Apulaisoikeusasiamiehen mielestä Vankeinhoitolaitoksen terveydenhuoltoyksikön tulisi terveydenhuollon toimintaa kehittäessään kiinnittää huomiota vankien yksityisyyden suojaan ja

siihen, miten sitä voitaisiin edistää vaarantamatta kutienkaan terveydenhuollon ammattihenkilöiden turvallisuutta. Apulaisoikeusasiamies piti myös tärkeänä, että terveydenhuoltohenkilöstön koulutuksessa kiinnitetään huomiota siihen, että potilasasiakirjoihin merkitään hoitoon liittyvät tarpeelliset tiedot. Apulaisoikeusasiamies saattoi ohjaavan käsityksensä vangin yksityisyyden suojasta ja potilasasiakirjamerkintöjen tärkeydestä vankilan lääkärin ja Vankeinhoitolaitoksen terveydenhuoltoyksikön tietoon (1302/4/05).

Toisen kantelun kohdalla selvityksissä ei ollut otettu kantaa kantelijan väitteeseen siitä, että vartija olisi ollut lääkärin pyynnöstä kuuntelemassa vastaanottohuoneen oven takana lääkärin ja potilaan välistä keskustelua. Selvityksen perusteella ei ollut myöskään arvioitavissa, olisiko vartijan ollut mahdollista kuulla oven läpi keskustelua siten, että potilaan yksityisyyttä olisi loukattu. Kun tähän seikkaan ei ollut todennäköisesti saatavissa enää riidatonta selvitystä, ei väitteeseen ollut mahdollista ottaa enemmälti kantaa. Asia ei antanut aihetta muihin toimenpiteisiin, kuin että apulaisoikeusasiamies saattoi esittämänsä käsityksen vartijan läsnäolosta lääkärin vastaanotolla ja potilaan suostumuksen hankkimisesta sekä niistä tehtävien potilasasiakirjamerkintöjen tarpeellisuudesta vankilan lääkärin ja Vankeinhoitolaitoksen terveydenhuoltoyksikön johtavan ylilääkärin tietoon (1456/4/05).

Kolmannessa kantelussa oli kyse vankilan hammaslääkärin vastaanotosta, jossa selvityksen mukaan tiettyjen vankien kohdalla oli otettu vankilassa käytännöksi, että vartiointi tapahtuu mahdollisimman lähellä. Perusteluna tälle oli se, että kyseisten vankien vankeushistoria edellytti tarkempaa kontrollia ja ainoastaan vartijan läsnäololla hoitotilanteessa voitiin taata hoitohenkilökunnan turvallisuus. Turvallisuudesta vastaavan apulaisjohtajan mukaan nämä vangit olivat vankilassa sijoitettuna tietyille osastoille laitosturvallisuusperustein. Selvityksen mukaan vanki oli arvioitu tarkoin vartioitavaksi ja selvityksestä sai käsityksen, että hoitohenkilökunnan turvallisuutta ei ollut mahdollista turvata muulla tavoin kuin vartijan läsnäololla ja että menettely oli sovittu yhdessä hammaslääkärin kanssa. Näin ollen perusteet sille, että vartija oli mukana hoitotilanteessa, näyttivät olevan olemassa.

Sen sijaan selvityksen perusteella ei ollut mahdollista arvioida sitä, olisiko potilaan yksityisyyden suojan loukkausta hoitotilanteessa ollut mahdollista minimoida siten, että esimerkiksi vartijalla olisi säilynyt näköyhteys vankiin, mutta hän ei olisi kuullut salassa pidettäviä tietoja. Selvityksestä ei myöskään ilmennyt, oliko potilasta kuultu vartijan läsnäolosta ja oliko vartijan läsnä ollessa paljastettu potilaan terveystietoja ilman tämän suostumusta. Apulaisoikeusasiamies saattoi nämä ohjaavat käsityksensä vangin yksityisyyden suojasta ja yksityisyyden suojan loukkauksen minimoimisesta vankilan johtajan tietoon sekä ohjaavat käsityksensä potilaan kuulemisesta ja potilaan suostumuksen tarpeellisuudesta salassa pidettävien tietojen ilmaisemiseen vankilan hammaslääkärin tietoon (1643/4/05).